

Ontwerp voor een eenheidsspelling Papiaments

Fred de Haas

Wenselijkheid van een uniforme spelling

Een logisch vervolg op mijn artikelen van 31 oktober 2015 en van 16 en 23 november in de Curaçaose dagbladen *Amigoe di Curaçao* en het Antilliaans Dagblad waarin ik pleitte voor een eenheidsspelling voor het Papiaments, is het geven van een concrete aanzet om aan deze wenselijkheid gestalte te geven.

Zoals ik al eerder heb geschreven, hebben we op 11 september 2015, tijdens de viering van het 25-jarig jubileum van de Stichting SPLIKA, kennis kunnen nemen van de spellinggeschiedenis van het Papiaments. Deze werd ons uit de doeken gedaan door de heren Ramón Todd Dandaré, voormalig directeur van het Taalinstituut van het Ministerie van Onderwijs van Aruba en de heer Ronald Severing, directeur van de Curaçaose Fundashon pa Planifikashon di Idioma, die ook een belangrijke rol speelden bij de totstandkoming van de spellingsystemen die respectievelijk op Aruba en Curaçao/Bonaire worden gehanteerd.

Beide sprekers zijn, helaas, bij die gelegenheid niet toegekomen aan een voorstel voor een uniforme spelling voor de ABC eilanden. De aanwezigen hadden gehoopt op een concreet plan, zoals dat ook de bedoeling was volgens de wens van SPLIKA die duidelijk in de aankondiging verwoord was.

Terwijl de heer Todd Dandaré bij een andere gelegenheid de ‘innige wens’ (zijn eigen woorden) te kennen had gegeven voor een eenheidsspelling, nam Ronald Severing op 11 september 2015 een afwachtende houding aan. Ronald Severing was duidelijk ontgoocheld geraakt door het aantal mislukte pogingen van de vele spellingcommissies uit het verleden en de te verwachten sociaal-politieke tegenwerking bij nieuwe pogingen. Niettemin benadrukte Severing dat hij, ondanks alles, een voorstander van samenwerking blijft.

Ik zal proberen om op deze plaats – op redelijke gronden – een voorstel te doen voor een mogelijke ‘nieuwe’ spelling die niet een ordinaire ‘uitruil’ beoogt te zijn tussen de beide vigerende spellingsystemen, maar daarbovenuit wil stijgen.

Het is van belang om nog eens te onderstrepen dat we daarbij bepaalde overwegingen niet uit het oog mogen verliezen.

Spelling is een middel

Mensen hebben soms de neiging om zich met een bepaalde spelling te identificeren. Men kan zich een tevreden Arubaan voelen met een etymologiserende spelling en een tevreden Curaçaoënaar of Bonaireaan met een fonologiserend spellingsysteem. Maar we moeten wel beseffen dat spelling niets te maken heeft met ‘identiteit’. Spelling is slechts een middel om op een geordende manier met elkaar te communiceren.

Daarbij moeten keuzes worden gemaakt. Niet zozeer wetenschappelijke keuzes zoals bij het bepalen van het Internationale Fonetische Alfabet (IPA), maar keuzes die vooral te maken hebben met redelijkheid en gevoel voor taal.

Ook moet een spelling zo duidelijk mogelijk zijn. In deze opdracht ligt een mooie kans besloten voor Creooltalen, die niet zijn belast met een duizendjarig verleden zoals dit het geval is met talen als Frans, Spaans of Portugees. In ons geval het Papiaments.

Duidelijkheid houdt niet in dat een spelling allerlei uitspraakvarianten zou moeten weergeven. Een Braziliaan zal de laatste ‘o’ in een woord als ‘cantado’ uitspreken als de ‘o’ in een woord als ‘amor’, terwijl een Portugees in hetzelfde voorbeeld de ‘o’ zal uitspreken als de ‘u’ in ‘tur’ (Papiaments). In een woord als ‘saudade’ zal een Portugees de ‘e’ laten wegvallen in de uitspraak, terwijl een Braziliaan het woord zal uitspreken als [saudadji] met de ‘dji’ van ‘djis’ (Papiaments). Toch schrijft men in beide landen en in alle Portugees/Braziliaanse woordenboeken gewoon ‘cantado’ en ‘saudade’. Men gaat er, terecht, vanuit dat de mensen zelf wel weten hoe ze die woorden uitspreken.

Dat laatste is een belangrijke constatering die de betrekkelijkheid van een bepaalde schrijfwijze nog eens onderstreept. Als men het eens is met dit argument, dan is de conclusie gewettigd dat je de taal gewoon kan benoemen als ‘Papiamento’ en het aan de sprekers overlaten hoe ze die ‘o’ willen uitspreken. De Curaçaoënaar zal gewoon doorgaan met het uitspreken van de ‘o’ als een ‘u’, zonder dat dit in de spelling tot uitdrukking hoeft te worden gebracht.

Nogmaals, spelling is een middel, geen doel op zich en geen identificatiemodel.

Geen volksraadpleging over een spellingsysteem

In bepaalde omstandigheden lijkt het onverstandig om ‘het volk’ te laten meebeslissen over de keuze en invoering van een (nieuw) spellingsysteem om de eenvoudige reden dat de meeste mensen zich graag laten (af)leiden door adviseurs die bepaalde standpunten verdedigen met het oog op politiek gewin. Ook zijn er mensen die zich alleen maar laten leiden door wat ze zelf ‘mooi’ of ‘lelijk’ vinden. Dat is een bedenkelijk criterium. Immers, wat mensen vandaag ‘mooi’ vinden kunnen ze over vijf jaar best ‘lelijk’ vinden en omgekeerd.

Ook zijn er nogal wat ‘romantici’ die vinden dat hoe meer het Papiaments op het Spaans lijkt, hoe ‘mooier’ het is. Dat mogen ze natuurlijk best vinden, maar het zijn waarschijnlijk geen mensen die openstaan voor ideeën die daarvan afwijken.

Verder hebben we te maken met de aanwezigheid van een aantal functionele analfabeten. Dat lijken me geen goede beslissers, evenmin als de ‘weifelaars’ die de ene keer DIT vinden en de andere keer het tegenovergestelde.

Nee, alsjeblieft geen referendum. Liever een groep verstandige mensen die met een oplossing komt die voor velen acceptabel is.

Invoelingsvermogen

Hoewel je dus niet zomaar het volk kan laten beslissen over welk spellingsysteem er wordt ingevoerd, is het wel verstandig en wenselijk dat er rekening wordt gehouden met begrijpelijke gevoeligheden die – vooral bij oudere – native speakers kunnen leven.

Als enigszins mogelijk is – en dat is vaak het geval – kan aan redelijke wensen en begrijpelijke gevoelens van mensen tegemoet worden gekomen.

Een voorbeeld van ‘gevoeligheid’ is, bijvoorbeeld, de spelling van geografische namen waarmee men zich ‘verbonden’ kan voelen.

Om die reden is het goed te verdedigen dat de spelling van Arubaanse geografische namen als ‘Kudawecha’ en ‘Andicuri’ gehandhaafd blijft, hoewel volgens de huidige spellingregel de ‘k’ in een ‘c’ veranderd zou moeten worden. De oorspronkelijke Arowakken zouden er in elk geval geen bezwaar tegen hebben gehad.

Het karakter van een taal

Bij het ontwerpen van een spelling voor het Papiaments moet men rekening houden met het feit dat het Papiaments woorden en uitdrukkingen kent die eigenlijk horen bij een ‘vreemde’ taal die, wat uitspraak en spelling betreft, sterk kan afwijken van het ‘Romaanse’ karakter van het Papiaments. Een taal die sterke afwijkingen vertoont met het Papiaments is het

Nederlands waarmee de taal doorspekt is. Woorden als ‘gezaghebber’, ‘toch’, ‘januari’ en ‘duim’ zijn gewone woorden in het Papiaments. Zulke woorden kunnen natuurlijk in de spelling worden overgenomen zoals ze in het Nederlands worden geschreven, maar je kan er ook voor kiezen om sommige letters te vervangen door andere letters of door accenten te plaatsen op bepaalde klinkers waardoor mensen worden gewaarschuwd dat ze te maken hebben met een specifieke uitspraak. Het is niet ondenkbaar dat een woord als ‘duim’ door een native speaker van het Papiaments zou kunnen worden uitgesproken als de ‘ui’ in het Spaanse ‘cuidado’. Dat zou een reden kunnen zijn om de ‘u’ van ‘duim’ te voorzien van een accent circonflexe (een ‘dakje’) : ‘dûim’. Dat is niet meer dan een afgesproken code om een bepaalde uitspraak aan te geven.

Als je het woord in de oorspronkelijke spelling wil laten staan om een overdaad aan accenten te vermijden zou het aanbeveling verdienen om in elk geval in de woordenlijsten/boeken in fonetisch schrift en binnen vierkante haken de uitspraak van het woord te vermelden [dœym] en de taal waaruit het woord afkomstig is.

Het spreekt vanzelf dat de onderwijzer/leraar op de basisschool de juiste uitspraak voorzeft. Op de middelbare school is het handig als de leerlingen het fonetisch schrift leren. Dat kan als ze een jaar of dertien, veertien zijn. Kennis van het fonetisch schrift is bovendien bijzonder nuttig bij het consulteren van standaardwoordenboeken in allerlei talen. Hieronder volgt een klein voorbeeld van fonetisch schrift:

Fonetisch schrift met voorbeelden in het Papiaments (tweeklanken)

[ɛi]	leim	[a:i]	Habaai
[œy]	‘duim’	[e.u]	leu
[ʌu]	blau	[iu]	friu
[ai]	bai	[o:i]	rooi
[ɔi]	boikot	[ui]	kui

Fonetische tekens zijn makkelijk op de computer te maken met de Alt-toets en het numerieke toetsenblok. Kijk hiervoor op Google onder ‘ASCII tekens’.

Er kunnen ook klanken worden geleend van het IPA, het International Phonetic Alphabet. Bijvoorbeeld om de Engelse/Spaanse/Griekse ‘TH’-klank weer te geven gebruikt het IPA het symbool [θ].

Keuzes

Wie een spelling ontwerpt zal keuzes moeten maken. Hieronder volgen enkele voorbeelden van een mogelijke spelling.

In verband met de beschikbare ruimte kunnen op deze plaats lange lijsten niet worden afgedrukt.

Voorbeelden van twee- en meerklanken

Fonetisch	Taal van oorsprong	spelling	Voorbeelden (Papiaments)
IO [io]	Sp. juicio	io	huicio
ÍO [íɔ] of [íu]	Sp. judío	ío	hudío
IU [ju]	Sp. viuda	iu	viuda
KUA [kva:] [kva]	Sp. cuarenta; cual	kua	kuarenta; kual
KUE [kvɛ]	Sp. cuenta	kue	kuenta
KUE [kvɛ:]	Sp. cuero	kue	kuero
KUI [kvi]	Sp. cuidado	kui	kuidadoso
MM [m]	Ned. temmen	mm	leimmento
NJ [nj]	Sp. peña; Ned. franje	ñ	peña; fraña
NN [n]	Sp. innato	nn	innato
SH [ʃ]	Port. 'deixar'; Ned. sjaal	sh	lombrishi
UA [va]	Sp. huaca; Pap. warapa	wa	wanta; warapa; warwarú
UE [vɛ:]	Sp. bueno	ue	duele
UE [vɛ]	Sp. cuento	ue	ta duelmi
UI [vi]	Sp. juicioso	ui	huicioso
ÚÍ [vɪ]	Sp. concluir	uí	konkluí; huí
UO [uɔ]	Sp. ingenuo	uo	ingenuo
ZJ [ʒ]	Frans 'jour'; Port. jeito	zj	zjeito

Leenwoorden

Zoals boven reeds aangegeven kan je bij leenwoorden kiezen voor een weergave in de oorspronkelijke taal (1) of een spelling met accenten (2). De uitspraak staat in fonetisch schrift in de laatste kolom.

1.

1.

KLANK	LEENWOORD	UIT (TAAL):	SPELLING PAPIAMENTS	Fonetisch
A	TAPE	Engels	TAPE	[te:p]
EU	LEUK	Nederlands	LEUK	[lø:k]
G	JOYA	Spaans	JOYA	[xo:ja]
G	TOCH; GROF	Nederlands	TOCH; GROF	[tox]; [xrof]
QUO	QUORUM	Ned./Latijn	QUORUM	[kwo:rum]
U	JANUARI	Nederlands	JANUARI	[janyari]

2.

KLANK	LEENWOORD	UIT (TAAL):	SPELLING	PAPIAMENTS	Nederlands fonetisch
A	TAPE	Engels	EI	TEIP	[te:p]
EU	LEUK	Nederlands	EÛ	LEÛK	[lø:k]
G	JOYA	Spaans	J	JOYA	[xo:ja]
G	TOCH; GROF	Nederlands	G	TOG; GROF	[tɔx]; [xrɔf]

Afspraken

Mogelijke afspraken voor een uniforme spelling:

<ul style="list-style-type: none"> De uitgangen -cion en -sion worden -SHÓN: DECEPSHÓN REFLEKSHÓN EKSTENSHÓN 	<ul style="list-style-type: none"> cia blijft -cia: konsekuencia - cio blijft - cio: edificio - ciu blijft - ciu: ciudad - dad blijft - dad: ciudad (vgl. ciudadano) - ud blijft - ud: kietud
---	--

Klemtoontekens

Het ligt voor de hand om voor het Papiaments de klemtoonregels te hanteren die gelden voor het Spaans:

<ul style="list-style-type: none"> • REGEL • Woorden die eindigen op een <u>klinker</u> krijgen in het Spaans de klemtoon op de <u>voorlaatste</u> lettergreep <p>Voorbeelden voor het Spaans:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zonder klemtoonteken: duradero, baronesa, aguacero • Mét klemtoonteken: párpado, brújula, huérfano 	<p>Voorbeelden voor het Papiaments:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zonder klemtoonteken: meuchi, awa, dunando • Mét klemtoonteken: rondoná, bentá (gegooid), ferfdó, líkido, orákulo
--	---

<ul style="list-style-type: none"> • REGEL • Woorden die eindigen op een <u>medeklinker</u> krijgen in het Spaans de klemtoon op de <u>laatste</u> lettergreep, behalve als de laatste medeklinker een N of een S is. • In het laatste geval valt de klemtoon op de voorlaatste lettergreep: <p>Voorbeelden voor het Spaans:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zonder klemtoonteken: deshonestidad, traidor, mercantil, hablan, hablas • Mét klemtoonteken: deformación, antítesis 	<p>Voorbeelden voor het Papiaments:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zonder klemtoonteken: deshonestidad, meteor, merkantil, tesis • Mét klemtoonteken: destrukshón, kélder, metátesis, wélek, hafsténgel • Nota bene: de meervoudsuitgang 'nan' telt niet mee als lettergreep. Dus op 'miembronan' hoeft geen klemtoonteken.
--	---

Afkortingen

In principe wordt een letter die wegvalt vervangen door een apostrof. Een hiaat kan worden opgevuld met een verbindingsletter (n of l) of samengetrokken met de voorafgaande klinker. De huidige systemen kunnen gehandhaafd blijven. Voorbeelden:

Zonder apostrof	Met apostrof
-----------------	--------------

<ul style="list-style-type: none"> • Ta ami • Kos di hari • Duna é • Riba di é • Ku é • E a mira • Bo ke of bo no ke? • Mi no sa • Pa é • Sombré di kabana • Mi a duna é e plaka 	<ul style="list-style-type: none"> • T'ami • Ko'i hari • Dun'é • Riba djé • Kuné • El a mira • Bo ke of bo n'ke? • Mi n'sa • P'é • Sombré 'i kabana • m'a dun'ele e plaka
---	--

Koppeltekens

Naar analogie van het Frans zouden persoonlijke voornaamwoorden lijdend of meewerkend voorwerp aan het werkwoord kunnen worden vastgekoppeld met een liggend streepje (koppelteken). Na een apostrof valt dit koppelteken weg:

- Duna-mi
- Duna-bo
- Dun'é
- Dúna-nos
- Dúna-boso
- Dúna-nan

Tenslotte

Voor een goed begrip zou ik er nog ten overvloede op willen wijzen dat bovenstaande (geselecteerde) voorbeelden voor een uniforme spelling modellen zijn die openstaan voor verbetering, verandering en aanvulling.

Het kan niet genoeg worden benadrukt dat het van het grootste belang is dat er een eenheidsspelling komt die in dienst staat van het bescheiden aantal van ± 300.000 Papiamentstaligen gaat die er ongetwijfeld prijs op stellen dat hun taal bewaard blijft en door allen gekoesterd moet worden. Het Papiaments behoort, hoe dan ook, tot het immateriële Europese erfgoed door het loutere feit dat de taal voornamelijk zijn ontstaan te danken heeft aan de talen van het Iberisch schiereiland, aangevuld met vooral Afrikaanse, Caribische en Nederlandse elementen.

Volgende generaties zullen ongetwijfeld profijt hebben van een uniforme spelling die een gunstige invloed zal hebben op de samenwerking tussen de eilanden. Literatuur, kranten en schoolboeken zullen zonder enige moeite met vrucht kunnen worden uitgewisseld.

Rest mij nog te vermelden dat bovenstaande ideeën door mij zijn gepresenteerd op 21 februari 2016, de dag van de moedertaal, in Den Haag tijdens een door Stichting SPLIKA georganiseerde bijeenkomst. Mijn voorstel werd bij die gelegenheid goed ontvangen en men sprak de wens uit dat er daadwerkelijk gestalte zou worden gegeven aan het vastleggen van een uniforme spelling.

Wij hopen dat er spoedig een werkgroep zal kunnen worden gevormd die deze spelling zodanig vorm geeft dat deze de toets der kritiek kan doorstaan en ons aller goedkeuring kan wegdragen. Mijn voorkeur voor de samenstelling van zo'n werkgroep gaat uit naar enkele (jonge) taalwetenschappers die zich hebben gespecialiseerd in het Papiaments, gemotiveerd zijn om een uniforme spelling te ontwerpen en zich niet bezwaard voelen door de last van het turbulente spellingverleden.

Het ligt in laatste instantie aan de aanwezigheid van de politieke wil om een pilotproject al of niet vleugels te geven.

Fred de Haas
Wassenaar, maart 2016